MOLNÁR FERENC

A Munkácsi Egyházmegye 1848–1849-ben

Tanulmányok és kronológia

Nyíregyháza
2014

COLLECTANEA ATHANASIANA

I. Studia

vol. 7

Kiadja a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola
H-4400 Nyíregyháza, Bethlen G. u. 13–19.
Tel. +36/42/597–600
www.atanaz.hu
e-mail: atanaz@atanaz.hu

Felelős kiadó: *Dr. Véghseő Tamás, rektor*

A kötet kiadásában együttműködő partner:
Magyar Egyháztörténeti Enciklopédiai Munkaközösség
Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány

© Molnár Ferenc, 2014

Borítóterv: *Gál Edina*
Térképek: *Faragó Imre*

A borítón látható kép Popovics Vazul munkácsi püspököt ábrázolja. Forrás: Vasárnapi Ujság, 1860. március 18-i szám

ISSN 2060-1603
ISBN 978-615-5073-28-1

Édesanyámnak

Tartalom

Előszó 9

A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye 1848–1849-ben 13

A forradalom ungvári fogadtatása *13*

A munkácsi püspökség és a magyarországi katolikus egyház autonómia mozgalma *15*

A kongruarendezés kérdése *18*

Indítvány egy önálló görögkatolikus osztály felállítására *21*

Az önálló érsekség igénye *24*

Az országgyűlési képviselet kérdése 1848 nyarán *29*

A máramarosi papság szerepe a román mozgalmak pacifikálásában *34*

A máramarosi görögkatolikus papság és a verhovinai ruszinok lázadása *37*

Végig a magyar szabadságharc szolgálatában *39*

Az osztrák számonkérés jellege a munkácsi püspökségben. A Popovics püspök ellen indított vizsgálat *44*

A görögkatolikus papság helyzete *47*

A nemzeti egyenjogúság reménye *50*

A leendő értelmiség stratégiái *57*

Kísérletek a ruszin sajtó megteremtésére *60*

Kronológia 65

Illusztrációk és térképek 173

Bibliográfia 187

Mutatók 197

Előszó

A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye az 1848–1849. évi magyar forradalom és szabadságharc idején játszott szerepe történetírásunk kevésbé kutatott témái közé tartozik. E ténnyel először doktori tanulmányaim kezdetén voltam kénytelen szembesülni. A hét vármegye (Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros, Szatmár, Szabolcs) és a Hajdú-kerület területét magába foglaló püspökség egyedülálló szerepet töltött be a joghatósága alá tartozó, ruszin, magyar és román ajkú népesség által lakott hátország biztosításában.

Az északkelet-magyarországi régió történetét mindössze egyetlen szakszerű munka, Solymosi József 2009-ben megvédett PhD értekezése dolgozza fel.[1] Solymosi összefoglalása négy vármegye eseményeinek bemutatására vállalkozik, oly módon, hogy a hadtörténeti kérdések fejtegetése mellett komplex helytörténeti, gazdaságtörténeti, társadalomtörténeti és vártörténeti kutatásai eredményeit is közli. Helyenként kitér a régió főbb nemzetiségi mozgalmaira és a görög katolikus papság szerepére. Ugyanakkor a szerző nem használta fel a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár forrásait és mellőzi a munkácsi püspökség történetének részletes bemutatását.

Közvetlenül a munkácsi egyházmegye 1848–1849-es eseményeivel foglalkozik Bendász István munkája.[2] Dolgozata megírásához még a püspöki levéltár 1945 után bekövetkező államosítása előtt megkezdte kutatásait. Így munkája legfőbb értékét az adja, hogy olyan forrásokból is meríthetett, melyek ma már nem állnak rendelkezésünkre. Nem véletlen, hogy Bendász összefoglalása a munkácsi püspökség 1848–1849. évi történetét taglaló szakirodalom kiindulópontjává vált. Sajnos, az azóta megjelenő írások és tanulmányok nem minden esetben támaszkodtak az elsődleges forrásokra, illetve vették figyelembe a korszerű tudományosság alapkritériumait. A meglehetősen szegényes szakirodalom[3] főként a püspökség papjainak loja-

---

1 Solymosi József: *Forradalom és szabadságharc Északkelet-Magyarországon 1848–49-ben. (Az Ung, Bereg, Máramaros és Ugocsa vármegyék területén történt események). Doktori (PhD) értekezés.* Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest, 2009. http://doktori.btk.elte.hu/hist/solymosijozsef/diss.pdf. [Letöltés ideje: 2014. március 16.] (Továbbiakban: Solymosi, 2009.)

2 Bendász István: *Az 1848–1849-es szabadságharc és a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye.* KMKSZ, Ungvár, 1997. (Továbbiakban: Bendász, 1997.)

3 Ilyen munkák például: Hodinka Antal: Adatok a ruszinok 1848–49. évi történetéhez. In: Udvari István (szerk.): *Hodinka Antal válogatott kéziratai.* Vasvári Pál Társaság, Nyíregyháza, 1992. 27–34. (Továbbiakban: Hodinka, 1992.); Botlik József: *Hármas kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646–1997).*

litását és hazafiasságát emeli ki. Ennek alátámasztására több példát szoktak felhozni. Egyrészt ismertetik, hogy a görögkatolikus klérus örömmel fogadta a változásokat, Popovics Bazil munkácsi püspök[4] pedig felkérte papjait a forradalom, majd a szabadságharc támogatására. Másrészt arról is említést tesznek, hogy a harcokban több mint 80 felszentelt görögkatolikus pap vett részt nemzetőrtisztként, tábori lelkészként és haditudósítóként.[5] Popovics püspök „*1848–1849 tavaszán-nyarán is nyíltan kiállt Kossuthék oldalán, nemcsak hangzatos hűségnyilatkozatokkal, hanem a hadseregszervezésben is számottevő eredményekkel*".[6] Így nem meglepő, hogy az osztrák hatóságok egy évig házi őrizetben tartották, s csak ezután helyezték vissza hivatalába.[7]

A munkácsi püspökség történetének szakszerűbb ismertetéséhez mindenképpen szükség van új források felkutatására. Az ehhez vezető út egyik lehetséges állomása az egyházmegye történeti kronológiájának összeállítása. Jelen munkával e feladatra vállalkoztam.

A kronológiai adatok közlése előtt kísérletet teszek a munkácsi püspökség és a térségben élő görögkatolikusok szerepének bemutatására. E vállalkozást több olyan esettanulmány segítségével végzem el, amelyek reményeim szerint hozzájárulnak a püspökség 1848–1849. évi történetének mélyebb megértéséhez.

Hatodik Síp Alapítvány – Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1997. (Továbbiakban: Botlik, 1997.); Pirigyi István: Görög katolikusok az 1848-as szabadságharcban. In: Takács Péter (szerk.): *A szabadság Debrecenbe költözött. Tanulmányok 1848/49 történetéhez.* Csokonai Kiadó, Debrecen, 1998. 149–164. (Továbbiakban: Pirigyi, 1998.)

4 Popovics Vazul (Bazil, 1796–1964): 1837-ben lett a munkácsi egyházmegye püspöke. Görögkatolikus megyés püspökként kapott meghívást az 1847-48. évi magyar országgyűlés felsőházába. 1848. augusztus 14-től az elemi oktatási bizottságban tevékenykedett. Szeptember 4-én a 100 fős bécsi küldöttség tagjává választották, de nem vállalta a részvételt. 1849. március 26-tól fel volt mentve a felsőházban való megjelenéstől. 1849 májusában üdvözölte a Habsburg-ház trónfosztását és a *Függetlenségi Nyilatkozat*ot. A szabadságharc leverését követően az osztrák hatóságok igazoló eljárást indítottak ellene, majd rehabilitálták. 1850 októberétől látta el ismét az egyházmegye vezetését. Bendász, 1997: 30–31.; Pálmány Béla: *Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja.* Magyar Országgyűlés, Budapest, 2002. 1071. (Továbbiakban: Pálmány, 2002.)

5 Pirigyi, 1998: 156.; Gönczi Andrea: *Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. század elején.* PoliPrint – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ungvár–Beregszász, 2007. 15. (Továbbiakban: Gönczi, 2007.); Bagu Balázs: *Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc Kárpátalján.* Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2010. 134. (Továbbiakban: Bagu, 2010.)

6 Fazekas Csaba: Gaganetz József eperjesi görög katolikus püspök 1849-ben. *Levéltári Közlemények*, 2001. 1–2. sz. 137. (Továbbiakban: Fazekas, 2001.)

7 Vö. Magocsi, Paul Robert (ed.): *The Shaping of a National Identity – Subcarpathian Rus', 1848–1948.* Harvard University Press, Cambridge – London, 1979. 42–47. (Továbbiakban: Magocsi, 1979.); Fazekas, 2001: 115–139.; Molnár Ferenc: A Munkácsi Görög Katolikus Püspökség és az osztrák neoabszolutizmus (1849. augusztus – december 31.). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2011. 4. sz. 87–108. (Továbbiakban: Molnár, 2011a.)

Kronológiámat több hazai ösztöndíjprogram (MTA Domus Határon Túli Magyar Tudományosságért Ösztöndíjprogram, MTA Domus Szülőföldi Ösztöndíj 2012–2013 és Balassi Intézet Márton Áron Kutatói Szakkollégiumi Program 2012–2013) támogatásával készítettem el. A feldolgozásra kerülő elsődleges források döntő hányada a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részlegéből került ki. Sikerült felkutatnom az egyházmegye levelezésének, valamint szentszéki üléseinek rövid, kivonatolt jegyzékét. Ez az iratanyag képezi munkám gerincét. Feldolgozásra kerültek továbbá a beregszászi levéltár azon iratcsoportjai[8] is, melyek további releváns adatokkal gazdagították a munkácsi püspökséggel kapcsolatos tudásunkat.

Beregszászon kívül Budapesten, Esztergomban és Nyíregyházán végeztem szakirodalmi, illetve levéltári kutatásokat. A Magyar Országos Levéltár forrásai közül a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Katolikus Egyházi Osztályának, illetve az északkelet-magyarországi régióban szolgálatot teljesítő kormánybiztosok vonatkozó dokumentumait érdemes megemlíteni. Az Országos Széchényi Könyvtárban sikerült áttekintenem több korabeli, országos jelentőségű sajtókiadványt *(Budapesti Híradó, Kossuth Hírlapja, Marczius Tizenötödike, Közlöny, Pesti Hírlap, Radical Lap, Religio és Nevelés* stb.) is. Feldolgozásra kerültek továbbá az Esztergomi Prímási Levéltár és a Hajdúdorogi Esperesség vonatkozó iratai.

Az országos eseményeket illetően a Hermann Róbert szerkesztésében megjelent, *Az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc története* című kötet[9] adott útbaigazítást. Az egyháztörténeti feldolgozások közül a Balogh Margit – Gergely Jenő szerzőpáros által szerkesztett kronológia[10] szolgált nélkülözhetetlen információkkal.

A felhasznált forrásidézeteket *dőlt betűvel*, eredeti szövegváltozatban, de a jelenlegi helyesírás szabályai szerint közlöm. Az esettanulmányokat követő kronológiai részben külön betűtípussal szedtem a munkácsi egyházmegyére vonatkozó dátumokat és idézeteket.

Jelen munkával segítséget szeretnék nyújtani a korszakkal foglalkozó egyháztörténészeknek, illetve azon érdeklődőknek, akik az északkelet-magyarországi régió és az ottani nemzetiségi mozgalmak eseményeibe kívánnak mélyebb betekintést nyerni.

Itt szeretném köszönetemet kifejezni doktori témavezetőmnek, Erdődy Gábornak, aki az egyháztörténet kutatásának útján elindított, s aki mindvégig figyelemmel kísérte és segítette munkámat. Értékes szakmai tanácsaiért őszin-

---

8 Ung, Bereg és Ugocsa vármegyék főispáni iratai, valamint a 19. hadosztály 1. dandárjának forrásanyaga.

9 Herman Róbert (szerk.): *Az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc története.* Videopont Kiadó, Budapest, 1996. (Továbbiakban: Hermann, 1996.)

10 Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Kronológia.* História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1993.

te köszönettel tartozom Csatáry Györgynek, volt főiskolai témavezetőmnek. Zombori Istvánnak és Véghseő Tamásnak a kötet megjelentetésében nyújtott segítségükért jár a köszönet. Egyúttal köszönetet mondok mindazoknak, akik munkám elkészítésében és megjelentetésében segítségemre voltak.